

УДК 94 (477) «1991/2015»

ГУЛА Р.В.

<https://orcid.org/0000-0003-1830-0629>

МИХАЙЛОВСЬКИЙ Р.А.

<https://orcid.org/0000-0003-1725-9302>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.41.2024.17-31>

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО: ПАРАМІЛІТАРНИЙ ФАНТОМ МИНУЛОГО

У статті розкрито основні складники процесу відродження та розвитку сучасного козацького руху у період 1991–2015 рр. Проаналізовано його характерні риси організаційного оформлення та партійного будівництва в системі діалектичних протиріч. Виявлені тенденції трансформації ідеології козацького руху. З'ясовано особливості управлінсько-адміністративної діяльності козацьких керманів, їхніх ролі та місця в процесах державотворення. Різноманіття основних напрямів козацтва розкрито через аналіз їх змісту та сутності. Окреслені суперечливі результати діяльності козацького руху в ході антитерористичної операції 2014–2015 рр.

Ключові слова: козацький рух, козацька ідея, гетьмани України, Антитерористична операція.

Постановка проблеми та її актуальність. Історія українського козацтва є однією з найцікавіших і водночас найскладніших і суперечливих сторінок новітньої історії України. Своєрідний, штучно відокремлений від інших верств спосіб життя, обмаль джерел щодо генези козацтва, його вкрай строката соціальна структура призводить до виникнення таємниць, легенд і навіть спекуляцій щодо розвитку козацького руху впродовж 1990-х – 2000-х років. Тому процес становлення українського козацтва в умовах розбудови незалежної України мав досить неоднозначний і проблемний характер.

Актуальність поставленого питання обумовлена важливою роллю, яке сучасне українське козацтво відіграло у процесах державотворення, утвердження основ національної ідеології, формування ментальних основ українського суспільства на початку української незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість наукових праць, присвячених історичному осмисленню зародження, функціонування феномену українського козацтва в різних історичних

Гула Руслан Володимирович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків.

Михайловський Руслан Анатолійович, старший викладач кафедри філософії, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків.

© Гула Р.В., Михайловський Р.А., 2024.

контекстах і формах його прояву практично не піддаються обрахуванню. Водночас аналіз процесів відродження козацтва в сучасній Україні, його взаємовідносинах з державою фактично залишається на периферії наукового дискурсу. Системних досліджень з цієї тематики практично не існує. У цьому аспекті варто згадати лише наукові розвідки О. Бачинської, В. Грибовського, Н. Клименко, С. Ушанової. Дослідницька діяльність Науково-дослідного інституту козацтва (НДІ Козацтва, Інститут козацтва, НДІК) як центру з вивчення історії козацтва в Україні та інших країнах світу в основному зосереджена на вивченні історичного минулого, ролі та місця козацтва в добу Національно-визвольної війни Б. Хмельницького та Гетьманщини.

Аспекти діяльності сучасного козацького руху знайшли своє відображення лише в низці публіцистичних статей, які можуть бути використані як матеріал для наукового аналізу.

Метою статті є комплексний аналіз проблем виникнення кризового стану українського козацтва на сучасному етапі розвитку, особливо в умовах активної фази бойових дій на Сході країни у 2014–2015 рр. та відкритої фази російсько-української війни з 24 лютого 2022 р.

Вклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ ст. активізація політичного життя України викликала інтерес до історичного минулого і разом з тим спричинила виникнення козацьких громадських утворень. Але розвиток козацтва набув суттєвих ознак нелінійного багатоетапного процесу. До характерних рис його відродження та функціонування як соціального інституту у період 1991–2015 рр., на наш погляд, відноситься:

1. Організаційна стихійність руху об'єктивно визначала спонтанність і суперечливість суспільно-політичних процесів. З одного боку, він був повноправним спадкоємцем кращих традицій державності та служіння Батьківщині, які вироблені протягом багатьох століть існування козацької спільноти. У цьому аспекті козацький рух ефективно виконував функцію змістового наповнення процесу військово-патріотичного виховання на перших етапах українського державотворення 1990-х років. З іншого боку, надмірна «карнавальність» заходів, яскрава карикатурність деяких не зовсім адекватних «персонажів» цього соціуму, утилітарне використання козацтва в політичних процесах і кримінальних «розборках» відповідним чином компрометували саму ідейну, світоглядну основу цього об'єктивно потрібного соціокультурного феномену.

2. Спроба підміни державно-політичними інституціями козацтва більш зручним для влади формалізованим сурогатом.

Тільки на початок ХХІ ст. в Україні було зареєстровано більше 500 козацьких осередків (та 15 «гетьманів»), які об'єднували в своїх лавах понад 100 тисяч українців-козаків. Звичайно, соціальна база цих формувань була наскільки еkleктичною, що всі кому не ліньки, аж до відвертих бандитів, могли прикриватися козачою назвою. Це, безумовно, значно знижувало політично-електоральний потенціал цього соціокультурного феномену. Водночас відбувалися процеси дроблення та дрібнення руху, його інституційне розмивання (слабковизначеного). Наразі нараховується навколо 800 організацій та формувань, які позиціонують себе як козацькі загальною чисельністю більше ніж 300 тис. осіб. Із них близько 40 організацій – міжнародні та всеукраїнські, більше 255 – обласні, 263 – районні (районні у містах) та 176 – міські. На базі існуючих козацьких організацій «Українське козацтво» (1991), «Спілка козацьких організацій України» (1999), «Козацтво України» (2001), «Об'єднане козацтво України» (2003) сформовано близько 300 козацьких громадських формувань з охорони громадського порядку чисельністю 10 620 осіб, які співпрацюють із підрозділами Міністерства внутрішніх справ України («Сучасне Українське козацтво», 2017: 5). Але важко визначитися, яка частка з цих організацій та об'єднань дійсно функціонує. Наприклад у 2014 р. в громадській раді при Донецькій ОДА налічувалося близько 20 (!) козацьких організацій, більшість із яких існували тільки на папері (*Казанський, 2018*).

Фактично можна вести мову про організаційну аморфність сучасного козацтва, яке розколоте на безліч течій.

Нині традиційно виділяють основні напрями козачого руху – реєстровий, запорозький, вільний і традиційний (звичаєвий). Однак одразу зазначимо, що цей поділ є відносно умовним.

«Українське Реєстрове Козацтво» (УРК) було зареєстроване Міністерством юстиції України 8 липня 2002 р. Цю всеукраїнську громадську організацію й зараз очолює А. Шевченко – голова Київського науково-навчального об'єднання «Інтелект», ректор Донецького державного інституту штучного інтелекту, заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, колишній офіцер КДБ/СБУ. Основною соціальною базою УРК є Донеччина (12 тисяч чоловік). «Українське реєстрове козацтво» підписало угоду про спільну діяльність із Товариством сприяння

обороні України (*Угода про спільну діяльність*). Пізніше схожі угоди були укладені з Міністерством внутрішніх справ, Міністерством оборони та Міністерством з надзвичайних ситуацій. Відповідно, були спроби залучати членів козацьких організацій до охорони громадського порядку, профілактики правопорушень, охорони державного кордону, ліквідації наслідків стихійних лих. Правда, складно говорити про якісь особливі успіхи співпраці у цьому плані.

Запорізьке козацтво представлено Міжнародною громадською організацією «Козацтво Запорозьке». Це об'єднання сповідувало москвофільську орієнтацію, цілковито підтримувало православ'я Московського Патріархату та не мало ознак давнього Запорозжя. За кількістю членів це об'єднання значно перевищує всі інші козачі організації в Україні. Але для цієї організації характерна надмірна кількість вищого офіцерського складу. Тільки генералів нараховувалося близько тисячі. Більшість з них отримали ці звання як подарунок на день народження або на свята. Цей натовп козацьких «високопосадовців» очолює Гетьман козацтва Запорозького у званні «маршал козацтва» (*Міжнародна громадська організація «Козацтво Запорозьке»*). Позитивними сторонами є активна військово-патріотична робота з молоддю та досить міцна економічна основа.

До «вільних козаків» зараховують «Об'єднане козацтво України» (ОКУ), яке зареєстроване 17 червня 2014 р. У програмних пріоритетах ОКУ проголошене створення козацьких загонів і патрулів для охорони людей, кордонів, екологічної безпеки, відродження села в країні. Пропонований шлях до цього – створення козацьких господарств і виробництв, закріплення випускників вишів у селах (*Павлюк, 2023*). На відміну від «запоріжців» ОКУ орієнтується на конфесійні інституції, які знаходяться в канонічній єдності із Вселенським патріархатом або заперечують свої релігійні зв'язки з Московською патріархією.

«Звичаєве» козацтво, до якого належать усілякі «характерники» та прихильники неоязичництва, не має значного поширення в Україні. Його лідером вважається Є.Д. Петренко, який з 25 серпня 2001 р. як Головний отаман очолює Всеукраїнську козацьку організацію «Звичаєва Громада Українських Козаків» (об'єднання козаків–рідновірів України). До цього різновиду козацтва відноситься й характерне козацтво, школи бойового гопака, рукопаш гопака, Спасу, традиційного козацького бою та хортингу.

3. Процеси відродження та організаційного оформлення козацького руху були тісно пов'язані й обумовлені особистісними моральними якостями тих осіб, які стали на чолі даних процесів. Справедливим і необхідним буде відзначити крайню неоднозначність лідерів цього руху.

Під час роботи Всеукраїнської установчої козацької ради першим гетьманом всеукраїнської організації «Українське козацтво» (УК) 14 жовтня 1991 р. був обраний В. Чорновіл. Однак уже наступного року його замінив генерал-майор Збройних Сил України В. Мулява. За часи його гетьманування частина членів «Українського козацтва» влилася у структури соціально-психологічної служби, які змінили розформовані політвідділи ЗС СРСР (*Концепція Соціально-психологічної служби ЗС України, 1991; Мулява, 1992; Папікян, 2003*). Але роль В. Муляви як гетьмана була скоріше представницькою. Реальне керівництво організацією здійснював Є. Д. Петренко, який з 14 жовтня 1991 р. по 14 жовтня 1994 р. обіймав посаду першого Головного отамана Українського козацтва. Лише після залишення посади начальника соціально-психологічної служби ЗС України та переходу до виконання обов'язків помічника Міністра оборони у зв'язках з громадськими організаціями, партіями і рухами у 1993 р., В. Мулява почав вникати в козацькі справи. До його беззаперечних досягнень слід віднести створення 15 серпня 1998 р. на громадських засадах як неструктурного осередку при Інституті історії України НАН України Науково-дослідного інституту козацтва (НДІК). Директором НДІК був призначений Т. Чухліб, а заступником – В. Мулява. Також була визначена регіональна структура. Основною метою проголошено поглиблене наукове дослідження історії та сучасного розвитку козацтва, об'єднання і координація зусиль вітчизняних і зарубіжних учених, які належать до різних наук, освітніх осередків і займаються зазначеною проблематикою (*Чухліб, 2010*).

У жовтні 1998 р. гетьманом «Українського козацтва» був обраний генерал-майор Міністерства внутрішніх справ України, народний депутат І. Білас, який зробив ставку на співпрацю організації з державними і фінансово-економічними структурами. Позитивним аспектом його діяльності можна вважати видання двох президентських указів щодо відродження козацтва. Разом з тим, ці законодавчі акти несли в своєму змісті досить сумнівні економічні преференції. Козацтво отримало низку пільг в отриманні земельних ділянок «для ведення традиційного господарства». Але «хліборобські мрії» на практиці часто трансформувалися в реалізацію комерційних інтересів деяких обласних і

районних отаманів, що дозволило їм стати крупними землевласниками й організувати на пільгових умовах фермерські господарства. Козаки також носили форму, яка за своїми зразками нагадувала або армійський, або міліцейський однострій, що часто використовувалося бізнесом і криміналом для «вирішення» питань поза межами правового поля (Кралуєк, 2015).

Гетьман І. Білас особисто значно скомпрометував себе під час виборів до Верховної Ради України у 2002 р. Спочатку керівництво підтримувало політичний блок «Наша Україна». Але потім одноосібно гетьманом було прийнято рішення увійти до «Демократичного союзу» на виборах по мажоритарному округу в Черкасах, оскільки на той час там була одна з впливових обласних козацьких організацій. Однак за І. Біласа, який балотувався у цьому окрузі, проголосувало тоді тільки 0,01 % виборців, і він не був обраний депутатом Верховної Ради.

Зрештою, надмірне захоплення гетьмана політичними проектами призвело до того, що 11 грудня 2004 р. «... Рада Генеральної Старшини УК зібралася за участі 21 крайового отамана та Генеральної Канцелярії, щоби проголосити підтримку Вікторові Ющенку та виголосити недовіру гетьману Івану Біласу за його дії та підтримку Віктора Януковича проти волі громади» (Гриб, 2004).

18 грудня 2004 р. на Великій Раді козацьких товариств на Майдані Незалежності під час Помаранчевої революції було ухвалено рішення про передачу гетьманських звань виключно президентові України. Тому, коли Президентом України став В. Ющенко, Рада козацьких організацій України, яка відбулася 23 квітня 2005 р. у приміщенні банку «Ажіо», і Всеукраїнська козацька Рада на о. Хортиця 4 червня 2005 р. проголосили його своїм гетьманом (разом з Президентом прем'єр-міністр Ю. Тимошенко отримала титул «Берегиня України»). Але імперативне позиціонування президентської посади з гетьманством у подальшому викликало серйозну кризу козацького руху після обрання Президентом України В. Януковича (Сучасне козацтво, 2010). Прокозацька риторика новообраного гетьмана, його заяви про відродження «козацької слави» викликали ейфорійні сподівання, що високий патронат президентської влади забезпечить інтенсивний розвиток козацького руху.

Слід зазначити, що законодавчі ініціативи президента дійсно значно підвищили державний статус козацтва. Президентським указом від 4 червня 2005 р. № 916/2005 було створено Раду

Українського козацтва як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. До її складу ввійшли керівники 33 міжнародних і всеукраїнських козацьких організацій, яку очолив особисто президент (*Указ Президента, 2005*). Тим же указом екс-голови банку «Ажіо» С. М. Аржевітіна призначено секретарем Ради Українського козацтва. Але в його діяльності самі козацькі справи знаходилися переважно на периферії власних інтересів. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. №1237-р схвалено «Концепцію Державної цільової національно-культурної програми розвитку Українського козацтва на 2009–2011 роки». Згідно з цим розпорядженням передбачено розробити і затвердити до кінця цього року Державну цільову національно-культурну програму розвитку Українського козацтва на 2009–2011 рр. (*Розпорядження КМУ, 2008*). Концепція своєю метою мала організацію взаємодії органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, наукових установ і козацьких організацій з відродження й розвитку традицій українського козацтва, створення умов у суспільстві для забезпечення його загального розвитку. Але після перемоги на президентських виборах у березні 2010 р. В. Януковича розпорядженням Кабміну від 11 серпня 2010 р. було скасоване реалізацію цієї Державної програми (*Розпорядження КМУ, 2010*).

Загалом реальні результати політики «козацького Ренесансу» президентської каденції В. Ющенко були досить неоднозначними. Власне на цей період приходиться інтенсивний ріст кількості козацьких формувань. Також більшість козацьких політичних партій виникли саме в цей час. Водночас підвищення статусу Ради, її впливу на вирішення кола фінансово-господарських питань дало можливість деяким спритним місцевим козацьким «отаманам» створити власні міцні комерційні й громадські структури. Плани інтеграції козацтва у воєнну організацію держави, створення окремих загонів для охорони державних кордонів, використання козацького досвіду в допризовній підготовці молоді так і лишилися на рівні проголошених намірів.

Та й сама козакофільська політика В. Ющенко у кінцевому випадку зіграла проти самого козацького руху. Надвисокі очікування та надії, які поклалися на цю особистість, обернулися величезним розчаруванням. Іронічне ставлення суспільства до історичних захоплень Президента почало автоматично переноситися на козацтво загалом. Разом з тим, й його представники

часто зводили свою діяльність до суто бутафорських акцій, що формувало, м'яко кажучи, скептичне ставлення до руху в цілому.

Гетьманська каденція В. Ющенка закінчилася 19 травня 2018 р., коли Всевелика рада козацтва України обрала гетьманом всія України Ю. Кармазіна, колишнього депутата Верховної Ради і лідера Партії захисників вітчизни (*Кармазіна обрали наказним гетьманом України, 2018*), який одразу отримав звання «генерал армії козацтва України». У пості, опублікованому з нагоди свого обрання, він основні цілі свого гетьманування визначив як домагання «виділення фінансування для діяльності козацьких організацій» та «входу у владу» (*Казанський, 2018*). У подальшому спроби цих «входів» охарактеризувалися низькою брудних корупційних чвар. Слід зазначити, що взагалі відносини між лідерами козацтва та державою розвивалися в суперечливій парадигмі постійної боротьби за владу в русі, пільги та привілеї, наділення владними повноваженнями. «Розборки» між «гетьманами» часто відбувалися на тлі скандальних публікацій в засобах масової інформації та комунікації і гучних викриттів з боку конкуруючих суб'єктів.

У зв'язку зі смертю Ю. Кармазіна 9 листопада 2022 р. та інтенсифікації активної фази російсько-української війни посада гетьмана України довгий час залишалася вакантною. Лише 28 грудня 2023 р. активісти громадської ініціативи «Українська Солідарність» спільно з ГО «Українське козацтво» провели козацьке віче, де відбулись вибори Гетьмана всієї України. На цьому заході була одногосно підтримана кандидатура Головнокомандувача ЗСУ генерала В. Залужного гетьманом і денонсовані Переяславська угода та Березневі статті (*Хомченко, 2023*).

4. Відсутність жодних чітких загальнозрозумілих ідей та духовних орієнтирів.

На зорі відродження козацтва, наприкінці 1980-х – початку 1990-х років, ідеологія козацького руху органічно вписувалася в ідеологію національного державного будівництва.

Але факт втрати давніх козацьких традицій, відсутність спадкоємності від традиційного козацького середовища породило «новітнє» розуміння завдань козацької спільноти. Це призвело до підміни звичаїв і традицій власними уявленнями, які часто-густо базувалися на інтересах політичної доцільності та вузькокорпоративної корисності.

Примітно, що за усієї різноманітності форм громадських козацьких об'єднань і формувань, ідей та практика організаційно-партійного

будівництва все ж не стояли на порядку денному як пріоритетні. Разом з цим помилково та несправедливим було б вважати, що ці спроби сучасному козацтву чужі зовсім і їм зовсім не робилися.

Але у цілому похід українського козацтва в політику слід визнати невдалим. Унаслідок реалізації спроб організаційно-партійної роботи на початку ХХІ ст. вдалося створити лише одну партію, яка декларувала «козацьку ідею», – Всеукраїнську партію духовності та патріотизму (ВПДП) на чолі з гетьманом реєстрового козацтва А. Шевченком (zareєстрована Міністерством юстиції України 30 березня 2001 р.). Під час президентської виборчої кампанії 2004 р. партія підтримала кандидата у Президенти України В. Януковича. Втім, у січні 2005 р. в ВПДП провела III з'їзд, на якому висловила цілковиту підтримку Президенту України В. Ющенку (*Гай-Нижник, 2012*).

Надалі в травні-червні 2008 р. були zareєстровані Козацька Українська партія, Всеукраїнська козацька партія і Партія козаків України. 28 вересня 2010 р. ця процедура пройшла й Козацька народна партія. Жодна з цих партій не стала серйозною політичною силою та досі залишається маргінальними партійними структурами. А щодо Всеукраїнської козацької партії та Партії козаків України 10 лютого 2020 р. Міністерством юстиції України була розпочата процедура анулювання реєстраційних свідоцтв як політичних «зомбі»-партій, які не функціонують (*До Окружного адмінсуду надійшли позови від Мін'юсту*).

5. Суперечливе ставлення до сучасного козацтва формує у тому числі й м'яко кажучи, їхня *індиферентна, пасивна (а іноді відверто скандальна) позиція відносно участі козацьких підрозділів в зоні АТО у 2014–2015 рр. та під час активної фази російсько-української війни з 24 лютого 2022 р.*

Слід констатувати незаперечний факт: багатотисячне козацтво дистанціювалося та фактично самоусунулося від участі в бойових діях у складі існуючих на папері численних квазі-мілітарних застав, роїв, паланок, загонів, сотень, куренів, полків, кошів. Козачі організації в основному зосередилися на питаннях волонтерської допомоги, збору гуманітарної допомоги. Як характерний приклад, слід навести цитату із друкованого органа Українського реєстрового козацтва, що «підтримуючи національний дух українців, приватний підприємець, полковий осавул, майор УРК Олександр Мовчан розмалював автівку-молоковоз у жовто-блакитні кольори та зобразив на ній тризуб. Тепер цей

автомобіль можна побачити не лише на території Лисянського, але й сусідніх районів. Пан Олександр... приймає від населення гуманітарну допомогу та доставляє її для військових в зону АТО...» (Миколенко, 2014: 4; Григоренко, 2015). Не заперечуючи важливості питань наочної агітації та матеріально-технічного забезпечення бойових дій, необхідно наголосити на тому, що суспільство очікувало від цей страти конкретної реалізації своїх фольклорно-патріотичних реконструкцій в практичні форми оперативного-тактичного застосування козачих підрозділів і частин у зоні АТО/ООС. На жаль, ці сподівання та мрії не справдилися.

Водночас треба визнати, що спроби створення козацьких підрозділів дійсно мали місце, хоча позитивними ці заходи важко назвати. У січні 2015 р. з'явилася інформація, що А. Шевченко допомагає спецформуванню МВС України роти «Торнадо» (була створена у вересні 2014 р.), членів якого він особисто прийняв у реєстрові козаки. Саме ж формування отримало назву «першого козацького батальйону». Командир роти («батальйону») Р. Онищенко (раніше п'ять разів засуджений) патетично запевнив гетьмана, що «ми першими, серед батальйонів, які діють в зоні АТО, в повному складі прийняли присягу козаків, і тепер... будемо... представляти козацтво як потужну патріотичну структуру» (*Українські козаки на захисті Держави. 2015*). Але подальший розвиток подій довів, що екзальтовані промови новоявлених «козаків» були лише суто атрибутивними спічами. Характерно, що в своїх споминах, які колишній командир «Торнадо» написав вже у місяцях позбавлення волі, він взагалі не згадує цей «доленосний ритуал» (Онищенко, 2020).

Вже у березні 2015 р. військова прокуратура почала кримінальне провадження за ст. 255 (створення злочинної організації), ст. 127 (вчинення насильницьких дій, пов'язаних зі статевим насильством), ст. 115 (вбивство) КК України за фактом створення міліціонерами окремої роти патрульної служби особливого призначення «Торнадо» злочинної організації та вчинення її співробітниками злочинних дій особливої тяжкості. 17 червня 2015 р. за цим провадженням співробітники управління внутрішньої безпеки МВС разом зі слідчими військової прокуратури затримали командира цього підрозділу лейтенанта міліції Р. Онищенка та основних фігурантів цих кримінальних проваджень. На шпальтах органа УРК «Україна козацька» ця подія була висвітлена на матеріалах прес-конференції адвокатів і бійців «Торнадо» без визначення власної позиції редакції (Григоренко, 2015). 18 червня 2015 р. наказом міністра

внутрішніх справ України А. Авакова роту «Торнадо» було розформовано.

З початком активної фази російсько-української війни з 24 лютого 2022 р. будь-які згадки про участь парамілітарних формувань козацького руху в Силах оборони України у збройній протидії російської агресії взагалі відсутні.

Висновки. Ми змушені констатувати, що «козацька ідея» в Україні зараз знаходиться в системному кризовому стані та не спрацювала, принаймні, в політичному сенсі. Сьогодні надмірно міфологізований образ українського козацтва вже не здатний викликати той комплекс патріотичних почуттів, як це було на початку української незалежності. Захоплення зовнішніми, атрибутивними аспектами діяльності, схильність до сумнівних політичних проєктів та економічних афер, наявність в лавах цей страти осіб із зниженою соціальною адекватністю та деформованою правовою свідомістю суттєво скомпрометувало як саму ідею, так і власне самий феномен козацтва. Тому зараз важко прогнозувати якісь позитивні тенденції, траєкторії та вектори розвитку цього значно маргіналізованого та дискредитованого руху. Вірогідно, славне історичне козацьке минуле повинно залишитися в нашій пам'яті як цеглина історичного фундаменту, на основі якого будується комплекс новітніх ідеологем модерної української нації.

Використані посилання

Гай-Нижник П. (2012). Всеукраїнська партія духовності і патріотизму (ВПДП). *Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.)*. Енциклопедичний довідник. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України. С.151-152.

Гриб О. Генерал-отаман Аржевігін: гетьманом повинен бути президент. BBC, вівторок, 14 грудня 2004 р. URL:https://www.bbc.com/ukrainian/indepth/story/2004/12/printable/041214_cossack_interview [Дата звернення 7 грудня 2023].

Григоренко Д. (2015). Козаки-волонтери – вперед! *Україна козацька*. № 1-2 (239-240), січень. С.4.

Григоренко Д. (2015). Справа проти Торнадо? *Україна козацька*. № 7-8 (245-246), квітень-червень. С.2.

До Окружного адмінсуду надійшли позови від Мін'юсту анулювати реєстраційні свідоцтва 48 партій. *INTERFAX*. 10.02.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/640367.html> [Дата звернення 5 січня 2024].

Казанський Д. (2018). Комерційне козацтво. *Український тиждень*. 2 червня. URL: <https://tyzhden.ua/komertsijne-kozatstvo/> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Кармазіна обрали наказним гетьманом України замість Ющенка (2018). *Лівий берег*. 21 травня. URL:https://lb.ua/news/2018/05/21/398163_karmazin_izbra_n_pakaznim_getmanom.html [Дата звернення 7 грудня 2023].

Концепція Соціально-психологічної служби ЗС України (1991). *Народна армія*. 11 жовтня. С.1-2.

Міжнародна громадська організація «Козацтво Запорозьке». Офіційний сайт. URL: <http://mgo-kz.kiev.ua/> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Миколенко О. (2014). За волю України! *Україна козацька*. № 13-16 (227-230), липень-жовтень. С. 4-5.

Мулява В. С. (1992). Людина в індивіді. Соціально-психологічна служба не парт політорган. *Народна армія*. №222 (275). 25 листопада. С.2.

Онисьченко Р. (2020). *Синдром Торнадо*. Київ : 6 и. 372 с.

Павлюк С. (2023). Козацька сила в єдності. *Урядовий кур'єр*. 5 грудня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/kozacka-sila-v-yednosti/> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Пап'якян А. Л. (2003). *Історія створення та розвитку органів виховної роботи Збройних Сил України на етапі відновлення незалежності*. 36. наук. праць. К.: ВГНАОУ. № 1 (32). С.56-63.

Петро Кралюк : Чи має перспективу сучасне українське козацтво? (2015). *Волинські новини*. 22 грудня. URL: <https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu-/chy-maye-perspektyvu-suchasne-ukrayinske-kozatstvo/> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Розпорядження КМУ (2008). Від 17 вересня № 1237-р Київ Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми розвитку Українського козацтва на 2009–2011 роки. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/160062329> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Розпорядження КМУ (2010). Від 11 серпня № 1627-р. Про визнання таким, що втратило чинність, розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 1237. *Урядовий портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1627-2010-%D1%80#Text> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Сучасне козацтво: Козацьке коло (2010). Засідання круглого столу «Козацтво на порозі змін: підсумки та перспективи». *Портал Гетьман*. 10 червня. URL: <http://www.hetman.tv/nomera/2010/2010-6-1-30/stil.html> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Сучасне Українське козацтво (2017): методико-бібліографічні матеріали із серії «Земля з українськими думками» [уклад. Н. О. Кліменко]; КЗ КОР «КОБЮ». К. 33 с.

Угода про спільну діяльність Товариства сприяння обороні України та Всеукраїнської громадської організації «Українське Реєстрове Козацтво». *Всеукраїнська громадська організація «Українське Реєстрове Козацтво»*. URL: http://www.kozatstvo.net.ua/ua/documents/conventions/ugoda_tsou.php [Дата звернення 7 грудня 2023].

Указ Президента України (2005). № 916/2005 Про Раду Українського козацтва. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2826.html> [Дата звернення 7 грудня 2023].

Українські козаки на захисті Держави (2015). *Україна козацька*. № 1-2 (239-240), січень. С.1.

Хомченко М. (2023). Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного обрано Гетьманом України. *Діло*. 28 грудня. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/golovnokomanduvacha-zsu-valeriya-zaluzhnogo-obrano-getmanom-ukraini-202312281455421>

Чухліб Т.В. (2010). Науково-дослідний інститут козацтва. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка". 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Naukovo_tsentr [Дата звернення 9 грудня 2023].

References

Gai-Nizhnyk P. (2012). All-Ukrainian Party of Spirituality and Patriotism (VPDP). *Ukrainian multipartyism: political parties, electoral blocs, leaders (late 1980s – early 2012)*. Encyclopedic guide. K.: IPIEND named after I.F. Kuras of the National Academy of Sciences of Ukraine. P.151-152. (ukr).

Hryb O. General-Otaman Arzhevitin: the president should be the hetman. BBC. Tuesday, December 14, 2004 p. URL:https://www.bbc.com/ukrainian/indepth/story/2004/12/printable/041214_cossack_interview [Date accessed 7 December 2023] (ukr).

Hrigorenko D. (2015). Volunteer Cossacks – go! *Cossack Ukraine*. № 1-2 (239-240), January. P. 4. (ukr).

Hrigorenko D. (2015). The case against Tornado? *Cossack Ukraine*. № 7-8 (245-246), April-June. P. 2. (ukr).

The District Administrative Court received claims from the Ministry of Justice to cancel the registration certificates of 48 parties. INTERFAX. 10.02.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/640367.html> [Date accessed January 5, 2024] (ukr).

Kazansky D. (2018). Commercial Cossacks. *Ukrainian week*. June 2. URL: <https://tyzhden.ua/komertsijne-kozatstvo/> [Date of access December 7, 2023] (ukr).

Karmazin was elected acting Hetman of Ukraine instead of Yushchenko (2018). *Left bank*. May 21. URL:https://lb.ua/news/2018/05/21/398163_karmazin_izbran_nak_aznim_getmanom.html [Date accessed December 7, 2023] (ukr).

Concept of the Social and Psychological Service of the Armed Forces of Ukraine (1991). *People's Army*. October 11. P.1-2 (ukr).

International public organization «Zaporozhian Cossacks». Official site. URL: <http://mgo-kz.kiev.ua/> [Date accessed December 7, 2023] (ukr).

Mykolenko O. (2014). For the will of Ukraine! *Cossack Ukraine*. № 13-16 (227-230), July-October. P. 4-5 (ukr).

Mulyava V. S. (1992). A person in an individual. The social and psychological service is not part of a political organization. *People's Army*. № 222 (275). November 25. P. 2 (ukr).

Onishchenko R. (2020). *Tornado syndrome*. Kyiv: b i. 372 p. (ukr).

Pavlyuk S. (2023). Cossack strength in unity. *Government Courier*. December 5. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/kozacka-sila-v-yednosti/> [Date accessed December 7, 2023] (ukr).

Papikyan A. L. (2003). *The history of the creation and development of the educational work bodies of the Armed Forces of Ukraine at the stage of restoration of independence*. Coll. of science works K.: VGI NAOU. № 1 (32). P. 56-63. (ukr).

Petro Kralyuk : Does modern Ukrainian Cossacks have a future? (2015). *Volyn news*. December 22. URL: <https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuyefilosofiyi-rozumu-chy-maye-perspektyvu-suchasne-ukrayinske-kozatstvo/> [Date accessed December 7, 2023] (ukr).

Order of the CMU (2008). From September 17 № 1237-p Kyiv On the approval of the Concept of the State target national and cultural program for the development of the Ukrainian Cossacks for 2009-2011. *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nps/160062329> [Date accessed December 7, 2023] (ukr).

Order of the CMU (2010). From August 11 № 1627 On the recognition as invalid, the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 17, 2008 No. 1237. *Government portal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1627-2010-%D1%80#Text> [Date accessed December 7, 2023] (ukr).

Modern Cossacks: Cossack Circle (2010). Round table meeting «Cossackism on the threshold of change: results and prospects». *Portal Hetman*. June 10. URL: <http://www.hetman.tv/nomera/2010/2010-6-1-30/stil.html> [Date accessed 7, 2023] (ukr).

Modern Ukrainian Cossacks (2017): methodological and bibliographic materials from the series «Land with Ukrainian Thoughts» [comp. N. O. Klimenko]; KZ KOR «KOPYU». K. 33 p. (ukr).

Agreement on joint activities of the Society for the Promotion of the Defense of Ukraine and the All-Ukrainian Public Organization «Ukrainian Registered Cossacks». *All-Ukrainian public organization «Ukrainian Registered Cossacks»*. URL: http://www.kozatstvo.net.ua/ua/documents/conventions/ugoda_tsou.php [Date accessed 7, 2023] (ukr).

Decree of the President of Ukraine (2005). No. 916/2005 About the Council of the Ukrainian Cossacks. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2826.html> [Date accessed 7, 2023] (ukr).

Ukrainian Cossacks in Defense of the State (2015). *Cossack Ukraine*. No. 1-2 (239-240), January. P.1.

Khomchenko M. (2023). Holovnokomanduvacha ZSU Valeriia Zaluzhnoho obrano Hetmanom Ukrainy. Depo.UA. 28 hrudnia. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/golovnokomanduvacha-zsu-valeriya-zaluzhnogo-obrano-getmanom-ukraini-202312281455421> [Date accessed 7, 2023] (ukr).

Chuhlib T.V. (2010). Research Institute of Cossacks. *Encyclopedia of the history of Ukraine: Vol. 7: Mi-O*. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. K.: Scientific thought. 728 p. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Naukovo_tsentr [Date accessed 9, 2023] (ukr).

Hula R., Mykhaylovskiy R.

MODERN UKRAINIAN COSSACKS: A PARAMILITARY PHANTOM OF THE PAST

One of the defining socio-spiritual phenomena in the history of Ukraine in the 20th century is Cossack movement. The complex socio-political processes of modernity have actualized the problem of scientific discourse about the ontological nature of the phenomenon of Cossack movement. The vision of this most complex socio-spiritual phenomenon, leads to the primitivization of assessments and leads to speculative manipulative technologies in the political struggle. The complex socio-political processes of modernity have actualized the problem of scientific discourse about the ontological nature of the phenomenon of Cossack movement. political struggle.

Therefore, there is a real problem of carrying out a critical analysis of the Cossack movement as ambiguous social and political phenomena of collective consciousness, as well as ideology during the period of the emergence and functioning of this worldview product in the realities of the postmodern era. The making of the modern Ukrainian nation was profoundly influenced and moulded by the Cossack heritage. Nonetheless, they ought to be sufficient to testify to the indelible imprint of the Cossack legacy on recent Ukrainian history. Kozachyna (Cossackdom), as a state of mind conjuring up the vivid images and proud glories of the Cossack era, has remained a prominent current in the cultural and literary expression. Proceeding from this, the phenomenon of Cossack movement is not only a political, but also an ideological and spiritual and social problem.

The article's author aimed at a analysis of the components in the Ukrainian Cossacks during 1991-2015. The fundamental trends that formed the ideological and organizational support of the modern Ukrainian Cossacks and their development and certain transformation, based on the results of the political situation, were studied. The research methodology is based on the fundamental principles of objectivity and historicism, which involve the study of individual phenomena and processes in their development and close connection with the system of relevant socio-political relations. Transformational processes of organizational changes in the apparatus of hetmans and conceptual innovations in determining their priorities are considered in the system of classification groups and their relationships. For the first time in historiography, an attempt was made to comprehensively analyze the contradictory processes of organizational and ideological work in the modern Ukrainian Cossacks, as well as an assessment of the effectiveness of its results in the first period of Russia's war against Ukraine. Based on the study of different groups of sources, the main directions of this work were formulated, and a comprehensive description of each of them was proposed. The fact and reasons for certain, sometimes radical transformations of these directions are substantiated.

Contemporary Ukrainian political thought, quite rightly dismisses the modern cult of kozachyna.

Keywords: cossack movement, cossack idea, hetmans of Ukraine, Anti-terrorist operation.